

**Encounter between East and West in the Arabic Novels
(1935-1966)**

**აღმოსავლეთ-დასავლეთის შეხვედრის თემა
არაბულ რომანებში
(1935-1966)**

Nino Surmava
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
(Georgia)

ნინო სურმავა
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი
(საქართველო)

Abstract:

From 30s of 20th century, the meeting of east and west became one of the main issues of the Arabic novels, where the problem of cultural identity of main character resulting from the meeting of two cultures was stated. Cultural markers denoting two spaces found in the texts emphasize ambivalent attitude of the authors to western civilization, being, on one hand, the enemy and conqueror and on the other – the source of education and symbol of free life.

In the colonialism epoch, meeting of two absolutely different worlds and motif of confrontation of the cultures was widely reflected in the literary texts. Both, the European and eastern (Arabic) literary discourse (where the theme of east-west meeting is prominent), actually, results from the western colonial policies that have created the entire system: how the Europe viewed the Arabic world and how it created certain stereotypes in relation to it. This, naturally, was followed by the response from the east and the requirement of emphasizing identity became stronger. Hence, the east has developed certain stereotypes about the western civilization as well. Moreover, some Arabic literary texts of 20th century became some kind of weapon for revenge in the postcolonial epoch.

The paper is intended, to cover Arabic novels written in 30s – 60s of 20th century focused on the issue of meeting of eastern and western cultures. In this context, the famous novels of colonialism and post-colonialism period, such as: Taha Husayn's "Adib" (1935), Tawfiq Al-Hakim's "A bird from the East" (1938), Dhu al-Nun Ayyub's „Doctor Ibrahim“ (1939), Yahya Haqqi's "The Lamp of Um Hashim" (1944), Suhayl Idris's "Latin Quarter" (1954) and Tayeb Salih's "Season of Migration to the North" (1966) are discussed. The research was conducted based on the key principles of comparative literary studies, imagology. Goal of our work is to identify the cultural markers, auto- and hetero-images in the literary texts.

Keywords: Arabic Novels, East-West Theme

აღმოსავლეთ-დასავლეთის ურთიერთმიმართებისა და კულტურათა კონფრონტაციის საკითხს XX საუკუნის არაბული რომანების გამორჩეულ თემებს შორის ასახელებენ (Allen, 1992, გვ. 204). ორი სამყაროს შეხვედრის თემა ლაიტმოტივად გასდევს მთელი XX საუკუნის პერიოდს და დღემდე არ კარგავს აქტუალობას. ამ კონტექსტში საეტაპო მნიშვნელობისაა 30-იანი წლებიდან 60-იან წლებამდე დაწერილი კოლონიალიზმისა და პოსტკოლონიალიზმის პერიოდის ისეთი ცნობილი რომანები, როგორებიცაა ტაჰა ჰუსეინის „ადიბი“ (1935, ეგვიპტე), თავფიკ ალ-ჰაქიმის „ჩიტი აღმოსავლეთიდან“ (1938, ეგვიპტე), ზუ ნ-ნუნ აიუბის „დოქტორი იბრაჰიმი“ (1939, ერაყი), იაჰია ჰაკის „უმ ჰაშიმის კანდელი“ (1944, ეგვიპტე), სუჰაილ იდრისის „ლათინური კვარტალი“ (1954, ლიბანი) და ატ-ტაიბ სალიჰის „მიგრაციის სეზონი ჩრდილოეთში“ (1966, სუდანი). ჩვენი კვლევის მიზანია აღმოსავლეთ-დასავლეთის შეხვედრის თემაზე დაწერილ დასახელებულ რომანებს შორის გარკვეული ანალოგიების, საერთო მახასიათებლების, კულტურული მარკერების გამოკვეთა, ავტო- და ჰეტეროხატების იდენტიფიცირება სივრცის იმაგოლოგიის კონტექსტში და ზოგადი სურათის წარმოჩენა.

ახალმა არაბულმა ლიტერატურამ, რომელსაც აქტიური პოლიტიკურ-ისტორიული და ლიტერატურული კონტაქტები ჰქონდა და-

სავლურ სამყაროსთან, მდიდარი გამოცდილება დააგროვა უცხო-ეროვნული თემატიკის მხატვრული დამუშავების თვალსაზრისით. იმის გათვალისწინებით, რომ არაბულ სამყაროს დასავლეთთან (ევროპასთან) კოლონიური ისტორია აკავშირებდა XIX-XX საუკუნეებში, არაბულ ლიტერატურაში აღმოსავლეთის, როგორც კულტურული სივრცის ავტოპორტრეტი მტრის ხატთან დაპირისპირების ფონზე ფორმირდებოდა, ლიტერატურულ დისკურსში ყალიბდებოდა აღმოსავლეთ-დასავლეთის სივრცის აღმნიშვნელი ავტოხატებისა და ჰეტეროხატების მკვეთრად პოლარიზებული მარკერთა სისტემა.

აღმოსავლეთ-დასავლეთის შეხვედრის თემა იმ მწერალთა შემოქმედებაში გვხვდება, რომელთაც თავიანთ თავზე გამოუცდიათ ორ სამყაროს შორის არსებული ბარიერის დაძლევის მცდელობა და ლიტერატურული ნაშრომების პროტაგონისტად, შეგნებულად თუ გაუცნობიერებლად, სწორედ თავად ავტორები მოიაზრებიან ხოლმე. აღმოსავლეთ-დასავლეთის შეხვედრის თემაზე დაწერილ რომანებს შორის საინტერესო ანალოგიები იკვეთება, რომელთა მეშვეობითაც შეიძლება დადგინდეს არაბული პროზის განსახილველად აღებული თემატიკის ერთგვარი ლიტერატურული უნივერსალიები.

აღმოსავლურ-დასავლური ციკლის რომანებს არაბულ ლიტერატურაში მსგავსი სიუჟეტი აქვთ: მთავარი გმირი ორი კულტურის – აღმოსავლურისა და დასავლურის შეხვედრის ცენტრშია, ის აღზრდილია ტრადიციულ მუსლიმურ ოჯახში, განათლების მისაღებად მიემგზავრება ევროპაში, სადაც დასავლურ ფასეულობათა შეჯახების შედეგად სულიერ კრიზისს განიცდის, მწვავედ დაისმის კულტურული იდენტობის პრობლემა. გმირი გაორებულია, ის ტრანსფორმირდება და წლების შემდეგ შეცვლილი უბრუნდება საკუთარ ქვეყანას, თუმცა ევროპულ ცივილიზაციასა და კულტურულ ტრადიციებს ნაზიარები სამშობლოში თავს უცხოდ გრძნობს, მისი იდენტიფიკაციის კრიზისი კიდევ უფრო მწვავედება. მთავარი გმირის სახის გამოკვეთაში უმნიშვნელოვანესი როლი ენიჭება, ერთი მხრივ, ევროპელ და მეორე მხრივ, აღმოსავლელ ქალს. სასიყვარულო ურთიერთობის მეტაფორა ერთგვარ ნორმადაა ქცეული ამ ტიპის რომანებში – აღმოსავლელი კაცი მერყეობს ორ ქალს შორის, რომლებიც სიმბოლურად ორ განსხვავებულ კულტურას განასახიერებენ. დასავლელ ქალთან ურთიერთობით მთავარი გმირი ცდილობს მის კულტურაში შესვლას, მოგვიანებით კი, როცა სამშობლოში ბრუნდება, აღმოსავლურ საზოგადოებასთან რეინტეგრაციისკენ ისწრაფვის ადგილობრივ ქალზე ქორწინებით.

XX საუკუნის არაბულ ლიტერატურაში აღმოსავლეთ-დასავლეთის შეხვედრის თემაზე დაწერილ რომანებში მოთხრობილია ფსიქოლოგიური განვითარება მთავარი გმირისა, რომელიც დასავლურ კულტურასთან შეხვედრის შემდეგ გარდაიქმნება და ცდილობს იპოვოს ცხოვრებისეული დანიშნულება, ადგილი საკუთარ საზოგადოებაში. პროტაგონისტის მიზანია, შეათანხმოს ორი ერთმანეთისგან განსხვავებული კულტურული ღირებულებები. იქმნება შთაბეჭდილება, რომ მსგავსი ტექსტები მწერლისთვის ჰიბრიდული ლიტერატურული ადგილია, რომელშიც ის აღმოსავლურ-დასავლური ღირებულებების გონივრული სინთეზისგან ცდილობს შექმნას მესამე სივრცე. ზოგ რომანში (მაგალითად, ტაჰა ჰუსეინის „ადიბი“, ატ-ტაიბ სალიჰის „მიგრაციის სეზონი ჩრდილოეთში“) კარგად ჩანს ავტორის გაორებული მდგომარეობა, რომელსაც არ აქვს პრობლემის გადაწყვეტის ერთი გზა, ამიტომ, ის იყენებს ერთგვარ მხატვრულ ხერხს და მკითხველს ორი სიუჟეტური ხაზის განვითარებას სთავაზობს, რომელთაგან ერთი რადიკალურია, მეორე – ზომიერი: დასავლეთთან ურთიერთობა ერთი გმირისთვის ტრაგიკულად მთავრდება, მეორე კი იდენტიფიკაციის კრიზისის გარეშე ბრუნდება საკუთარ ქვეყანაში. ზოგ შემთხვევაში კი მთავარი გმირის კულტურული იდენტობის პრობლემა გადაუჭრელი რჩება.

ტაჰა ჰუსეინი თავის ცნობილ რომანში „ადიბი“ (სწავლული) სწორედ ორი სიუჟეტური ხაზის განვითარებას გვთავაზობს, მთავარი პერსონაჟები – პროტაგონისტი და ნარატორი გადიან ერთსა და იმავე გზას, სასწავლო სტიპენდიით სხვადასხვა დროს ეგვიპტიდან განათლების მისაღებად პარიზში მიემგზავრებიან, ამ გამოცდილებას კი ერთმანეთს წერილებით უზიარებენ. ადიბი სიხარულით ელოდება იმ ბედნიერ დღეს, როცა გემი მას ახალ სამყაროში მიიყვანს, რომლის მოლოდინიც მთლიანად დაუფლებია მის სულსა და გულს (حسين, 1998, გვ. 50), თუმცა მთავარი გმირი დილემის წინაშე აღმოჩნდება, რადგან კონკურსის წინაპირობის მიხედვით, ევროპაში გამგზავრების პრეტენდენტი უცოლო უნდა იყოს. ადიბი ცოლს ეყრება და ამით წყვეტს საკუთარ გარემოსთან მიჯაჭვულობის უკანასკნელ ძაფს. ადიბის ცოლი ტრადიციული ეგვიპტის სიმბოლოა, რომელსაც მთავარი გმირი უნდა გაეყაროს, რადგან ის ვერ უძლებს ევროპის საცდურს. არაბული ტრადიციული კულტურა აღმოსავლეთ-დასავლეთის ურთიერთობის თემატიკისადმი მიძღვნილ არაბულ რომანებში უპირატესად ქალური საწყისით არის წარმოდგენილი. ეს სიმბოლო, რომე-

ლიც დედისა და ეგვიპტელი ცოლის სახით ერთ-ერთ ყველაზე ადრეულ ეტაპზე სწორედ ტაკა ჰუსეინის „ადიბში“ დასტურდება, შემდეგ სხვადასხვა ვარიაციით თითქმის ყველა ამ ტიპის არაბულ რომანშია გამეორებული. აღმოსავლეთთან კავშირის გაწყვეტითა და დასავლეთში გამგზავრებით იწყება ადიბის იდენტობის კრიზისი. გემით მარსელისკენ მიმავალი ადიბი ნანობს თავის საქციელს, ცოლის მიტოვებას და ემინია, რამდენად გაუძლებს „ევროპული ცხოვრების ზღვის გადაკვეთას, ჩაიძირება თუ გადაცურავს მას?“ (حسين, 1998, გვ. 135). მარსელში ჩასვლისთანავე, ცოლის – ჰამიდას აჩრდილი, რომელიც ადიბს თან სდევდა მუდამ, ქრება. მთავარი გმირი ფრანგ ქალებთან სხვადასხვა სასიყვარულო ურთიერთობაში ებმება. დასავლელ ქალთან ურთიერთობით ადიბი ცდილობს მის კულტურაში შესვლას. ის ევროპული კულტურიდან იღებს ყველაფერს ზომიერების დაცვის გარეშე. მთავარი გმირის დამოკიდებულება აღმოსავლური და დასავლური კულტურების მიმართ კარგად ჩანს მის ერთ-ერთ წერილში (حسين, 1998, გვ. 155), რომელსაც მთხრობელს უგზავნის:

წადი პირამიდებთან.... ჩადი დიდი პირამიდის სიღრმეში.... იგრძნობ, როგორ შეგეხუთება სული, ოფლად დაიღვრები და გეგონება, რომ შენ ეზიდები ამ დიდებული ნაგებობის სიმძიმეს, რომელიც სადაცაა გაგანადგურებს. შემდეგ ამოდი პირამიდის სიღრმიდან და შეიგრძენი მსუბუქი სუფთა ჰაერი. იცოდე, რომ ეგვიპტეში ცხოვრება ჰგავს პირამიდის სიღრმეში ყოფნას, ხოლო პარიზში ცხოვრება – მაგ სიღრმიდან ამოსვლას.

ადიბი ურჩევს მეგობარს, რომ მანაც გადაკვეთოს ზღვა ევროპისკენ. საბოლოოდ ეს უკანასკნელიც იღებს სტიპენდიას და მიემგზავრება საფრანგეთში, თუმცა იდენტობის პრობლემა ნარატორის შემთხვევაში არ დგას, რადგან ის არ წყდება მშობლიურ გარემოს, დასავლეთში მიღებული გამოცდილების შემდეგ სამშობლოში ბრუნდება. ადიბი კი არ ტოვებს პარიზს, იდენტობის კრიზისი მისი ფსიქიკური აშლილობით სრულდება.

დასავლეთი რომანში წარმოდგენილია, ერთი მხრივ, როგორც განათლებისა და ცოდნის წყარო, ხოლო მეორე მხრივ, თავისუფალი სასიყვარულო ურთიერთობების სივრცე, რომელიც უპირისპირდება და ეწინააღმდეგება ტრადიციულ აღმოსავლურ ფასეულობებს. ამიტომ, ამ თვალსაზრისით ის არის „უცხო“, „სხვა“, „მიუღებელი“.

არაბული ლიტერატურის კრიტიკოსები აღმოსავლურ-დასავლური ურთიერთობის თემაზე დაწერილ რომანებს შორის, რომლებიც ევროპაში განათლებამიღებული არაბი ახალგაზრდობის ფსიქოლოგიურ პრობლემებს ეხება, პირველ რიგში, თავფიკ ალ-ჰაქიმის 1938 წელს გამოქვეყნებულ მცირე ფორმატის რომანზე „ჩიტი აღმოსავლეთიდან“ მიუთითებენ ხოლმე. აღნიშნულ ნაწარმოებში ავტორმა გამოიყენა „ფემინიზირებული“ დასავლეთის სახე და სექსუალური ურთიერთობის მეტაფორა, რაც შემდგომ ერთგვარ ნორმად იქცა ამ ტიპის სხვა რომანებშიც (El-Enany, 2006, გვ.13). თუმცა ტაჰა ჰუსეინის „ადიბი“ თავფიკ ალ-ჰაქიმის რომანზე სამი წლით ადრე დაიწერა და უკვე მასში დასავლეთი წარმოდგენილია სექსუალურად თავისუფალი ქალის სახით.

აღმოსავლურ-დასავლური კულტურების დაპირისპირებაში თავფიკ ალ-ჰაქიმი განსაკუთრებულ აქცენტს დასავლეთის მატერიალისტურ ბუნებასა და აღმოსავლეთის სულიერებაზე აკეთებს. ნაწარმოებში დასავლეთი წარმოდგენილია, როგორც მატერიალისტური სივრცე, რომელიც დასაღუპად განწირულია. მას მხოლოდ აღმოსავლეთის სულიერი ფასეულობები თუ გადაარჩენს. აღმოსავლეთ-დასავლეთს შორის შედარებები და განსხვავებები თვალში საცემია, ერთი მხრივ, რომანის მთავარ გმირ მუჰსინსა და მის ფრანგ მეგობარ ანდრეის, მეორე მხრივ, მუჰსინსა და მის შეყვარებულ, ოდეონის თეატრის სალაროს მოლარე გოგო სუზის შორის ურთიერთობების ყოველ წვრილმანში. მუჰსინისთვის ცხოვრების ულამაზესი წუთები სატრფოს დანახვის მოლოდინში ოდეონის თეატრის სალაროს წინ დგომაა, თან იცის, რომ გოგო ისე ჩაუვლის, სიტყვასაც არ ეტყვის. მისი მეგობარი ფრანგისთვის კი ის რეალობას მოწყვეტილი, ფანტაზიური კაცია. მას „აღმოსავლელი ჩიტის“ მონაყოლზე მხოლოდ ეღიმება, რადგან სიყვარულის ასეთი ხედვა მხოლოდ „აღმოსავლური ფილოსოფია“ მისთვის. აღმოსავლელი მიჯნური ოცნებიდან რეალობაში ეშვება, რომლის პირისპირ დარჩენილი იმედგაცრუებული და სასოწარკვეთილია. აღმოსავლურ-დასავლური რომანი ძალიან ხანმოკლე გამოდგა. ის, რაც მუჰსინს ცხოვრების არსი ეგონა, სუზისთვის მხოლოდ გართობა აღმოჩნდა (გარდავაძე, 2016, გვ. 238).

სულიერი კრიზისის ჟამს მთავარ გმირს მხნეობას აძლევს მოგონებები წარსულიდან, რომლის ნაკადი რომანში უხვადაა. აქ მუდამ ერთმანეთს ენაცვლება აწმყო და წარსული, დასავლური და აღმოსავლური სივრცეები და მათში განვითარებული მოვლენები. მუჰსინი

იხსენებს თავის მშობლიურ გარემოს და გარდასული მოგონებებით ცოცხლობს. ეს კი აღმოსავლურ გარემოსთან, მშობლიურ რწმენასთან, კულტურასთან და ღირებულებებთან მისი მიჯაჭვულობის დასტურია.

აღმოსავლეთ-დასავლეთის სიყვარულის გზით შეყრა რომანში წარუმატებლად სრულდება, რითაც ავტორი ხაზს უსვამს ორი კულტურის კონფრონტაციულ დაპირისპირებას. მართალია, ამ ტიპის სხვა რომანებისგან განსხვავებით, აქ არ ჩანს მთავარი გმირის აღმოსავლეთში დაბრუნებისა და მშობლიურ გარემოსთან რეინტეგრაციის პროცესი, მაგრამ წარსულის სურათები, რომელიც მთელი რომანის მანძილზე თან სდევს მუჰსინს, მისი აღმოსავლეთთან მჭიდრო კავშირის მანიშნებელია.

აღმოსავლეთ-დასავლეთის ურთიერთმიმართების თვალსაზრისით საინტერესოა რომანის მეორე ხაზი – მუჰსინისა და მისი პარიზში შეძენილი მეგობრის, ასაკოვანი რუსი ემიგრანტის ივან ივანოვიჩის ურთიერთობა და მათ შორის გამართული დიალოგები. ივანის, როგორც პერსონაჟის, ფუნქცია რომანში დასავლური ცივილიზაციის დაგმობა და აღმოსავლურის განდიდებაა. აღმოსავლეთი მისთვის ასოცირებულია წინასწარმეტყველებთან, ზეციურ სამყაროსთან. დასავლეთმა კი *„მატერიალიზმის, სიძულვილის, სიხარბისა და რბოლის ბომბი ჩააგდო ხალხში, როცა გააგებინა მათ, რომ არაფერი არ არსებობს მიწის გარდა, როცა ზეცა სათვალავიდან გამოთიშა, რადგანაც თანამედროვე ეკონომიკური მეცნიერება ზევას არ ცნობს!..“* (ალ-ჰაქიმი, 2015, გვ. 75). ივანის აზრით, *„თანამედროვე ევროპული ცივილიზაცია ხალხს მხოლოდ ერთ სამყაროში ცხოვრების უფლებას აძლევს... ძველი ცივილიზაციების დიდებულების საიდუმლო კი იმაშია, რომ ისინი ხალხს ორ სამყაროში აცხოვრებდნენ“*... ასეთ ცივილიზაციებს ივანი „სრულყოფილ ცივილიზაციებს“ უწოდებს. დასავლური ცივილიზაცია კი მისთვის ზედაპირულია, ნაკლოვანი და არასრულყოფილი, რადგან მან სიცოცხლე მხოლოდ ერთ სამყაროში იცის (ალ-ჰაქიმი, 2015, გვ. 121).

რომანში ევროპა აზია-აფრიკის ქორწინებით შობილი „ქერა ასულის“ სახითაა წარმოდგენილი, ლამაზი, გრაციოზული, ნიჭიერი, მაგრამ სიცოცხლის მოტრფიალე და ეგოისტი, მხოლოდ საკუთარი თავი რომ აინტერესებს და სხვათა დამონება. ივანოვიჩი დასავლეთს დაღუპვას უწინასწარმეტყველებს, რადგან ის სულიერებისგან და მორალისგან დაცლილია (ალ-ჰაქიმი, 2015, გვ. 123).

არჩევანში, მუჰსინს კი არა, რუს ემიგრანტს მიახლოს აღმოსავლურ-დასავლური ურთიერთობების შავ-თეთრ ფერებში გადმოცემა, ერთის ზეციურთან და მეორის კი ქვესკნელთან გაიგივება, კარგად ჩანს თავად ავტორის პოზიცია, რომლის ხმა მისი მთავარი გმირის (რომლის პროტოტიპი თავად ავტორია) მსგავსად ორი კულტურის ზღვარზე ისმის და დასავლური ცივილიზაციის მიმართ დამოკიდებულება ისეთი რადიკალური არ არის, როგორც ივანის შემთხვევაში (გარდავაძე, 2016, გვ.254). მუჰსინი მოხიბლულია დასავლური ხელოვნებითა და მუსიკით, დიდებულ ოპერაში ყოფნის დროს ითავისებს ტერმინს „დიდი დასავლური ცივილიზაცია“ და თავის რუს მეგობარს, რომლის უკანასკნელი სურვილი აღმოსავლეთში გამგზავრებაა, ეწინააღმდეგება.

აღმოსავლურ-დასავლურ დაპირისპირებებს რომანში საკმაოდ მწვავე შეფასებები ეძლევა. მკვეთრი განცხადებები აღმოსავლურ-დასავლური სივრცეების კონტრასტების გამძაფრებას ისახავს მიზნად. დასავლური სივრცე წარმოდგენილია ინგლისის, საფრანგეთისა და ამერიკის სახით, თუმცა ძირითადი აქცენტი, ზოგადად, ევროპულ კულტურასა და, კერძოდ, საფრანგეთზე კეთდება. აღმოსავლურ-დასავლური სივრცეებისთვის გამოყენებულია საკმაოდ მრავალფეროვანი, როგორც დადებითი, ისე უარყოფითი მარკერები, რაც დასავლეთისადმი ავტორის ამბივალენტურ დამოკიდებულებას უსვამს ხაზს.

ერაყელი მწერლის ზუ ნ-ნუნ აიუბის რომანი „**დოქტორი იბრაჰიმი**“ XX საუკუნის არაბულ ლიტერატურაში აღმოსავლეთ-დასავლეთის შეხვედრის თემაზე არაბულად დაწერილ ცნობილ რომანებს შორის, ალბათ, ერთადერთია, რომელშიც მთავარი გმირის უკიდურესად უარყოფითი სახეა ნაჩვენები. ჩვეულებრივ, სხვა მსგავს რომანებში პროტაგონისტის კულტურული იდენტობის კრიზისი საკუთარ საზოგადოებასთან რეინტეგრაციით სრულდება, ის აღმოსავლური და დასავლური ღირებულებების გონივრულ სინთეზს ახდენს და უკეთესი მომავლის შენებისთვის იბრძვის, ხოლო იქ, სადაც ამას გმირი ვერ ახერხებს, ავტორი ერთგვარ მხატვრულ ხერხს მიმართავს, ავითარებს მეორე სიუჟეტურ ხაზს, რომელიც ორი სამყაროს სინთეზით სრულდება. „დოქტორ იბრაჰიმში“ მთავარი გმირის იდენტიფიკაციის პრობლემა გადაუჭრელი რჩება – დასავლეთთან ურთიერთობა მისთვის ტრაგიკულად მთავრდება. მიუხედავად იმისა, რომ იბრაჰიმმა შეითვისა ევროპული კულტურა, თავად ვერ ინტეგრირდა მასში და ამასთან, მშობლიურ ფესვებსაც მოსწყდა. იბრაჰიმი ნეგატიური მოდე-

ლია ერაყელი ინტელექტუალისა, ევროპა მასზე დესტრუქციულ გავლენას ახდენს და აუცხოვებს. ის არის ჰიბრიდი, რომელმაც ვერცერთ კულტურაში ვერ იპოვა საკუთარი ადგილი და როლი და მესამე სამშობლოს საძიებლად გაემურა. თითქოს ავტორი ცდილობს აჩვენოს, რომ ის, ვინც დასავლეთს ასე ბრმად მიიღებს და საკუთარ სამშობლოს დაივიწყებს, დასავლეთში „დაიკარგება“. იგივე ქვეტექსტი შეიძლება წავიკითხოთ ტაკა ჰუსეინის „ადიბში“.

დასავლეთი იბრაჰიმისთვის თავისუფლებასთან, ღვინით და ქალებით ტკბობასთან ასოცირდება. ამგვარი წარმოდგენა დასავლეთზე აღმოსავლელის წარმოსახვაში ერთგვარი გამყარებული სტერეოტიპია, რაც კარგად ჩანს XX საუკუნის არაბულ ლიტერატურაში. იბრაჰიმის ინგლისში ექვსწლიანი ცხოვრების პერიოდს რომანის მცირე ნაწილი უჭირავს, მთელი ამ ხნის განმავლობაში მთავარი გმირის იდენტიფიკაციის კრიზისი მწვავედება, მისი ერთადერთი მიზანი ხდება სრული ინტეგრაცია ინგლისურ საზოგადოებასთან, ინგლისური ტრადიციების, ადათ-წესების, ღირებულებების შეთვისება, ამ მიზნისთვის იბრაჰიმი ქრისტიანობის მისაღებადაც კი მზადაა. ეკლესიის ფონზე მას მეჩეთი ბნელ, ბინძურ და პრიმიტიულ ადგილად ეჩვენება და ზიზღს გრძნობს. რაც უფრო ასიმილირებული ხდება იბრაჰიმი დასავლურ კულტურასთან, მით უფრო უცხოვდება მისთვის მშობლიური კულტურა. დღითიდღე ის ნამდვილ ინგლისელ ჯენლტმენს ემსგავსება. მთავარი გმირი წყევლის და ამცირებს თავის მოდემას და ნატრობს, შეეძლოს საკუთარი კანის მოშორება და მისი ჩანაცვლება ინგლისელთა თეთრი კანით. იბრაჰიმი ივიწყებს ინგლისის კოლონიურ სახეს, პირიქით აღმერთებს მას და შედეგად სხვა არაბი ახალგაზრდების კრიტიკის სამიზნე ხდება (أبي، 1939, გვ. 96-98).

იბრაჰიმის სასიყვარულო ისტორია ინგლისელ ჯენისთან მოტივირებულია მთავარი გმირის ამბიციით – შეივსოს ხარვეზი მასა და დასავლურ კულტურას შორის, ჯენი კი ოცნებობს აღმოსავლელზე დაქორწინებას, რადგან მას მუდამ იზიდავდა ეგზოტიკური და რომანტიკული აღმოსავლეთის საოცრებანი. ავტორი ხაზს უსვამს ევროპელის წარმოსახვაში არსებულ წარმოდგენას აღმოსავლეთზე, რაც ასევე ერთგვარ სტერეოტიპს წარმოადგენს დასავლურ საზოგადოებაში. მიუხედავად იმისა, რომ იბრაჰიმის კულტურული ინტეგრაცია დასავლეთთან წარმატებით ხორციელდება, მთავარი გმირი სამშობლოში დაბრუნებას არჩევს, მას უკვე აქვს სანუკვარი წოდება – სოფლის მეურნეობის დოქტორი და მოლოდინი სამინისტროში მაღალი

თანამდებობის მიღებისა. იმის ნაცვლად, რომ იბრაჰიმმა გამოიყენოს თავისი განათლება ქვეყნის უკეთესი მომავლის შენებისთვის, ის ხდება კორუმპირებული და ანგარებიანი ჩინოვნიკი; ხლართავს ინტრიგებს, უსინდისო მაქინაციებით ცდილობს ჩამოიშოროს კონკურენტები, იბრაჰიმი მხოლოდ კერძო ინტერესებისთვის, თვითდამკვიდრებისთვის იბრძვის. მთავარი გმირის ხრიკები და დანაშაულებრივი ქმედებები აღწერილია რომანის მესამე და მეოთხე ნაწილებში, როგორც სვლა ბაბილონის გოდლის მწვერვალისკენ, რომელიც თავიდანვე დასანგრევადია განწირული. თავისი მოღვაწეობით იბრაჰიმი ხალხის სიძულვილს იმსახურებს. მამის სიკვდილი უკანასკნელი ძაფის გაწყვეტაა მთავარი გმირისთვის, რომელიც საკუთარ ქვეყანას საბოლოოდ ზურგს აქცევს და პოლიტიკური სიტუაციის არევის შემდეგ ცოლთან ერთად ამერიკაში მიემგზავრება. იბრაჰიმი ვერ ათანხმებს ერთმანეთში აღმოსავლურ და დასავლურ კულტურულ ღირებულებებს, ბაბილონის კოშკის მწვერვალიდან ძირს ვარდება. აიუბის რომანშიც, ისევე როგორც დასახელებული პერიოდის აღმოსავლეთ-დასავლეთის ციკლის სხვა არაბულ რომანებში, აღმოსავლეთს განასახიერებს მამაკაცი, ხოლო დასავლეთს – ქალი. დასავლეთი, ერთი მხრივ, თავისუფლებასთან, ღვინით და ქალებით ტკბობასთანაა გაიგივებული, მეორე მხრივ კი, ავტორი არ ივიწყებს მის კოლონიურ სახეს, ინგლისილებს კაცობრიობის ხორცის მგლეჯ კოლონიზატორ ძაღლებს უწოდებს. ამდენად, აქაც დასავლეთის მიმართ ამბივალენტურ დამოკიდებულებას ვაწყდებით. დასავლეთი მთავარი გმირისთვის იდეალური სივრცეა, აღმოსავლეთი კი – სამულველი. ამიტომ, მისი სახე რომანში მკვეთრად უარყოფითია. დასავლელის თვალით დანახული აღმოსავლეთი კი მიმზიდველი, ეგზოტიკური და რომანტიკული ადგილია.

იაჰია ჰაკკი „უმ ჰაშიმის კანდელში“ კულტურათა კონფრონტაციის სულიერ მხარეს უსვამს ხაზს, რომელიც ისმაილის სულიერ კრიზისშია ნაჩვენები და მთავარი გმირის საკუთარ რელიგიურ ფასეულობებთან მიბრუნებით სრულდება. მისთვის ისლამური ფასეულობები მშვიდობიანად თანაარსებობენ დასავლური მეცნიერული პრინციპების გვერდით. რომანის პროტაგონისტი ისმალი ორი კულტურის – აღმოსავლურისა და დასავლურის – შეხვედრის ცენტრშია. ის აღზრდილია ტრადიციულ მუსლიმურ ოჯახში, რომელიც სოფლიდან კაიროში გადადის და შემდეგ ინგლისში მიემგზავრება სასწავლებლად. 7 წლის შემდეგ ის სრულიად შეცვლილი ბრუნდება. ევრო-

პულ ცივილიზაციასა და კულტურულ ტრადიციებს ნაზიარები, განათლებული და პერსპექტიული ოფთალმოლოგი სამშობლოში თავს უცხოდ გრძნობს. ისმაილის ტრანსფორმაციისთვის ავტორი იყენებს კვლავ სასიყვარულო ურთიერთობის მეტაფორას. მთავარი გმირის პერსონაჟის გამოკვეთაში უმნიშვნელოვანესი როლი აკისრია მარის, ისმაილის ევროპელ კოლეგას. მარი სიმბოლურად დასავლურ კულტურას განასახიერებს, მისი და ისმაილის ურთიერთობა კონტრასტების წყვილულებია: ისმაილისთვის ცხოვრება შეუცვლელი გეგმაა, მარისთვის კი მუდმივად განახლებადი პაექრობა. ისმაილი ქორწინებაზე ესაუბრება (მყარ ინსტიტუტზე), მარი კი სიყვარულზე (მარად ავანტიურაზე). ისმაილი მუდამ გარეთ ეძებს საყრდენს – რელიგიაში, რწმენაში, აღზრდასა და წარმომავლობაში, გოგო კი თავის თავში ხედავს ამ საყრდენს. ისმაილს თავისუფლების ეშინია ყველაზე მეტად, მარის კი – ბორკილების. ბიჭი სუსტებს და უძლურებს უდგას ქომაგად, გოგო კი არწმუნებს, რომ ის მესია არ არის და რომ აღმოსავლური თანაგრძნობა საძულველი და ამაზრზენია, რადგან არაქმედითი და არაეფექტურია (ჰაკკი, 2009, გვ. 92).

ნაწარმოებში კარგად არის ნაჩვენები ორი ერთმანეთისგან განსხვავებული კულტურული სივრცის აღმნიშვნელი მარკერები: აქტიური დასავლეთი – პასიური აღმოსავლეთი; ტრადიციული, შებორკილი აღმოსავლეთი – თანამედროვე, თავისუფალი დასავლეთი. ეს პოლარული ოპოზიცია – ისმაილი და მარი არის მამრის და მდედრის, აღმოსავლეთის და დასავლეთის ოპოზიცია. მარი ათავისუფლებს ისმაილს ტრადიციისგან, სენტიმენტალობისგან, უნერგავს რწმენას საკუთარ თავში, მეცნიერებაში, ასწავლის ბუნების სილამაზისა და ხელოვნების დაფასებას. ისმაილი კარგავს თავის რელიგიურ რწმენას, რაც მჭიდროდ დაკავშირებულია მის კულტურულ ღირებულებებთან. ასეთი ცვლილება იწვევს ისმაილის სულიერ კრიზისს (ჰაკკი, 2009, გვ. 93), რომელიც ღრმავდება ეგვიპტეში დაბრუნების შემდეგ. როდესაც ისმაილი დაინახავს, დედამისი როგორ აწვეთებს უმ ჰაშიმის კანდელის ზეთს თვალებში განკურნების იმედით ფატიმა ან-ნაზავიას, ისმაილის ბიძაშვილსა და საცოლეს, საშინლად გაცეცხლდება, მამამისის ჯოხით გავარდება სახლიდან და მეჩეთში კანდელს დაამსხვრევს. ამ საქციელით აღშფოთებული ხალხის მასის აგრესიისგან მას შეიხი დარდირი გადაარჩენს. ისმაილი ფიქრობს ინგლისში დაბრუნებაზე, ის საკუთარი ხალხის მიმართ ზიზღს გრძნობს, თუმცა მაინც გადაწყვეტს ეგვიპტეში დარჩენას და ფატიმას თვალების მკურ-

ნალობას ევროპული ცოდნითა და გამოცდილებით, მაგრამ მიუხედავად მისი დიდი მონდომებისა, ფატიმას მდგომარეობა სულ უფრო და უფრო უარესდება. ამის შემდეგ ისმაილის სულიერი კრიზისი კიდევ უფრო მწვავედება. ის სახლიდან მიდის, იწყებს კაიროს ქუჩებში ხეტიალს და საკუთარი ხალხის მიმართ ისევ სიყვარულითა და სიბრალულით განეწყობა. ალ-კადრის ღამე წარმოადგენს ნაწარმოების კულმინაციას, ისმაილის ძიების დასასრულს. მთავარი გმირი მიხვდება, რომ ცოდნა და მეცნიერება საჭიროებს რწმენას, რომელსაც რომანში სიმბოლურად კანდელის ზეთი გამოხატავს. ისმაილი აღმოსავლურ-დასავლური ღირებულებების ერთგვარ სინთეზს ახდენს: დასავლეთში მიღებულ ცოდნასა და აღმოსავლეთის სულიერებას ერთმანეთში ათანხმებს და „საკუთარი ხელებით“ კურნავს ადამიანებს.

„ლათინურ კვარტალში“ სუჰაილ იდრისი კვლავ ტრადიციულ, სასიყვარულო ურთიერთობის მეტაფორას მიმართავს. აღმოსავლეთს განასახიერებს არაბი სტუდენტი მამაკაცი, ხოლო დასავლეთს – ევროპელი ქალი. მთხრობელი/პროტაგონისტი სასწავლებლად ჩადის ბეირუთიდან პარიზში, რომელიც გაიგივებულია სექსუალურ თავისუფლებასთან. მას შემდეგ, რაც პროტაგონისტი წყდება თავის კულტურულ გარემოს, ანუ აღმოსავლეთს, ის გადის რთულ გზას. დასავლეთთან კონტაქტის შემდეგ მთავარი გმირი საკუთარი თავისა და ალტერნატიული სამყაროს ძიებაშია. ის ორ კულტურას შორის მერყეობს, მუდმივ ჭიდილშია საკუთარ შინაგან ხმასთან (اسراء, 2001, გვ. 19-22).

მთავარი გმირი ფრანგი ქალების თავისუფლებას თავის აღმოსავლელ სატრფოს, ნაჰიდას და მის თავდაჭერილობას ადარებს, რომელიც, ერთი მხრივ, მოსწონს, მეორე მხრივ კი, თრგუნავს. პროტაგონისტი შინაგან კონფლიქტშია ორ შეუთავსებელ მორალს შორის (اسراء, 2001, გვ. 28-29). პარიზში ის შეხვდება საოცნებო ქალს – ჟანინს, რომელიც მნიშვნელოვან როლს თამაშობს მთავარი გმირის ტრანსფორმაციის პროცესში. სრულყოფილი სიყვარულიც კი ვერ უძლებს ტრადიციის წნეხს. პროტაგონისტის დედა მთელი რომანის მანძილზე გვევლინება აღმოსავლური ტრადიციების დამცველად. სწორედ დედის მიზეზით წყვეტს მთავარი გმირი ჟანინთან კავშირს. პარიზში დაბრუნების შემდეგ პროტაგონისტი ითავისუფლებს თავს ტრადიციის ბორკილებისგან, ცოლობას სთავაზობს ჟანინს და მზადაა, მასთან ერთად დაბრუნდეს სამშობლოში, თუმცა ეს უკანასკნელი არ თანხმდება და უჩინარდება მისი ცხოვრებიდან. ჟანინის წერილში

კარგად ჩანს მთავარი გმირის ძიების დასასრული, ის ტრანსფორმირებულია და საკუთარ საზოგადოებაში სრულიად შეცვლილი ბრუნდება, მზად არის წინააღმდეგობისა და ბრძოლისთვის. პროტაგონისტი აღმოაჩენს, რომ მას სჭირდება ინდივიდუალური თავისუფლება, ის უბრუნდება საკუთარ საზოგადოებას და მზად არის სოციალური ნორმების შესაცვლელად. „ყველაფერი იწყება ახლა“ – სწორედ ამ ფრაზით სრულდება ნაწარმოები (اسیاد, 2001, გვ. 282).

ატ-ტაიბ სალიჰი რომანში „მიგრაციის სეზონი ჩრდილოეთში“ კულტურათა კონფრონტაციის პოლიტიკურ მხარეს წარმოაჩენს. რომანში ნაჩვენებია ბრიტანული კოლონიური მმართველობის შედეგი სუდანში. ამ სპეციფიკურმა ისტორიულმა სიტუაციამ დილემის წინაშე დააყენა ადგილობრივი ინტელექტუალები, რომლებიც გახლენილნი აღმოჩნდნენ აფრიკულ-არაბულ და ევროპულ კულტურებს შორის (Wielandt, 1981, გვ. 487).

რომანის მთხრობელი და მუსტაფა საიდი ნაწარმოების მთავარი პერსონაჟები არიან. აქ ერთმანეთის პარალელურად ორი სიუჟეტური ხაზი ვითარდება. მთხრობელი ბრუნდება სუდანში, თავის მშობლიურ სოფელში, ინგლისში გატარებული 7 წლის შემდეგ, სადაც მან საუნივერსიტეტო განათლება მიიღო. თანასოფლელებს შორის მის ყურადღებას იპყრობს „უცხო კაცი“, რომლის სახელია მუსტაფა. სწორედ მთხრობელის ცნობისმოყვარეობის შედეგად ეცნობა მკითხველი მუსტაფას განვლილ ცხოვრებას ინგლისში. რომანის ერთ-ერთი საკვანძო საკითხია მუსტაფას ურთიერთობა ინგლისელ ქალებთან. მწერალი რეტროსპექციას მიმართავს და აწმყოდან წარსულში გვაბრუნებს მუსტაფას გასაცნობად: განათლების მისაღებად ის ინგლისში მიემგზავრება და 24 წლის ასაკში ხდება ეკონომიკის ლექტორი ლონდონის უნივერსიტეტში. 30 წლის განმავლობაში მუსტაფას ურთიერთობა აქვს ინგლისელ ქალებთან, ყველანაირი გზით ცდილობს მათ შეცდენას და საბოლოოდ თვითმკვლელობამდე მიჰყავს ისინი. მუსტაფა სარგებლობს მეოცნებე ქალების წარმოსახვაში არსებული აფრიკული ეგზოტიკურობით, საძინებელ ოთახში განზრახ ქმნის აღმოსავლურ ატმოსფეროს, რათა ქალები გაეზან მის მახეში. ბოლოს ის 7 წელს ციხეში გაატარებს ინგლისელი ცოლის მკვლელობისთვის.

დასავლეთთან ურთიერთობა მუსტაფასთვის ტრაგიკულად მთავრდება. მისი შინაგანი სულიერი და მორალური სამყარო გარყვნილი და დამახინჯებულია. მიუხედავად იმისა, რომ მან შეითვისა ევროპული კულტურა, თავად ვერ ინტეგრირდა მასში და ამასთან,

მშობლიურ ფესვებსაც მოსწყდა. ევროპული კულტურა რჩება მისთვის კოლონიურად. საბოლოოდ, მუსტაფა ბრუნდება სუდანში და ქორწინდება ადგილობრივ ქალზე, ის უბრუნდება თავის გეოგრაფიულ საწყისს, მაგრამ ამით მისი პიროვნების კულტურული გახლეჩა კიდევ უფრო ძლიერდება და ორ კონტრასტულ ნაწილად იყოფა.

სამშობლოში დაბრუნების შემდეგ ის იზოლირებულია, ადგილობრივებისთვის მუსტაფა არის „უცხო“. მთავარი გმირი სამშობლოშიც ვერ პოულობს სიმშვიდეს და ნილოსში უჩინარდება. მუსტაფა ნეგატიური მოდელია განათლებული სუდანელისა. ევროპიდან დაბრუნების შემდეგ ის პასიურია საკუთარ საზოგადოებაში. ის არის „ჰიბრიდი“, რომელმაც ვერცერთ კულტურაში ვერ იპოვა საკუთარი ადგილი და როლი (Kudsieh, 2003, გვ. 210).

მთხრობელის შინაგანი სამყაროც ირღვევა მუსტაფა საიდთან შეხვედრის შემდეგ. სულიერი კრიზისის ჟამს ის გადაწყვეტს ნილოსის გადაცურვას, რომელიც მიედინება სოფლის ჩრდილოეთით, დასავლეთიდან აღმოსავლეთისკენ. შუა გზაზე მთხრობელი იგრძნობს, რომ ძალ-ღონე გამოელია და აღარ შეუძლია არც ჩრდილოეთ ნაპირამდე მიღწევა და არც სამხრეთ ნაპირისკენ დაბრუნება. მდინარის ჩრდილოეთი და სამხრეთ ნაპირები სიმბოლურად დასავლურ და აღმოსავლურ კულტურებს განასახიერებენ. მთხრობელი ორ ნაპირს შორისაა: ტოვებს ტრადიციულ აფრიკულ-არაბულ ღირებულებებს ანუ სამხრეთ ნაპირს, მაგრამ ევროპულთან ანუ ჩრდილოეთ ნაპირთან შეერთებაც არ შეუძლია და შველას ითხოვს (علاء, 1997, გვ. 156). მუსტაფასგან განსხვავებით, მთხრობელი იბრძვის თვითიდენტიფიკაციისთვის, ცდილობს სხვა კულტურიდან აიღოს კარგი და თან არ მოწყდეს მშობლიურ ფესვებს. ამ ბრძოლაში მთხრობელის ემოციური ბალანსი ირღვევა, როგორც მუსტაფას შემთხვევაში მოხდა, ის შედის მდინარეში, მაგრამ მუსტაფასგან განსხვავებით, ამ ბრძოლიდან გამარჯვებული გამოდის. მთხრობელი ირჩევს სიცოცხლეს (Elad-Bouskila, 1998, გვ.77). მისთვის ინდივიდუალიზაციის და „საკუთარი კულტურული ფესვებისკენ მიბრუნების პროცესი“ წარმატებით დასრულდა (Siddiq, 1978, გვ. 104).

მიუხედავად იმისა, რომ რომანის ორი მთავარი გმირის თემატური, სტრუქტურული და სტილისტური ანალოგიები მუსტაფას წარმოგვიდგენს როგორც მთხრობელის ალტერ-ეგოს, ცივილიზაციების შეჯახება სრულიად განსხვავებულად მოქმედებს მათზე. ეს ნაწილობრივ გამოწვეულია მათი განსხვავებული პიროვნული განწყო-

ბილებებითა და აღზრდით და ნაწილობრივ იმით, რომ სხვადასხვა თაობის წარმომადგენლები არიან და მაშასადამე, აქვთ განსხვავებული გამოცდილება ბრიტანეთთან ურთიერთობისა. მუსტაფა საიდის შემთხვევაში, კულტურული იდენტობის კრიზისი პირდაპირ დაკავშირებულია კოლონიალიზმთან. მართალია, მუსტაფა განიცდის კულტურულ ასიმილაციას დასავლურ სამყაროსთან, თუმცა, შეცნობა იმისა, რომ ის არის დამცირებული ევროპული ცივილიზაციისგან, თანდათან იზრდება. ამავე დროს, მუსტაფა ხვდება, რომ ეს დამცირება არის არა მხოლოდ მისი ინდივიდუალური, არამედ ევროპული კოლონიალიზმით დაპყრობილ აფრიკელთა და არაბთა კოლექტიური ბედი. ამ შემეცნებითი პროცესის დეტალები არ არის ნაჩვენები რომანში, მაგრამ ამის ცხად გამოვლინებად შეიძლება მივიჩნიოთ მუსტაფა საიდის განზრახვა, დაიმორჩილოს ინგლისელი ქალები. მუსტაფა საიდისთვის ინგლისელ ქალებთან ურთიერთობა არის ერთგვარი რევანში ევროპული ძალადობისთვის. მუსტაფა თავის მსხვერპლს, ბრიტანელ ქალს, ადარებს ქალაქს, რომელსაც ის იპყრობს და იმორჩილებს, მაგრამ მუსტაფა წარმოადგენს აფრიკას ან „აღმოსავლეთს“ არა ისეთს, როგორც სინამდვილეშია, არამედ ისეთს, როგორც წარმოუდგენიათ ევროპელ ქალებს და ამით მახეში აბამს მათ (Wielandt, 1981, გვ. 495). საინტერესოა, რომ რომანში სწორედ ევროპელი ქალი, რომელიც სიმბოლურად დასავლეთს განასახიერებს, არის გულუბრყვილო და მსხვერპლი, ხოლო აღმოსავლეთის სიმბოლო – მუსტაფა გამოდის დამპყრობლისა და კოლონიზატორის როლში (Kudsieh, 2003, გვ. 213). მუსტაფა გრძნობს, რომ ის ხმა, რომელიც მაცდურად ეპატიჟება და თავის მახეში აბამს მხვერპლს, სინამდვილეში მისი არ არის, არამედ ეს არის ძალადობის „სენი“ ან „შხამი“, რომელიც ევროპელებმა გაუშვეს ისტორიის ვენებში. მთხრობელისთვის და მისი თაობის სხვა წარმომადგენლებისთვის ევროპელთა და აფრიკელ არაბთა ურთიერთდამოკიდებულების აღქმა უარყოფითიდან ვითარდება დადებითისკენ.

ამრიგად, XX საუკუნის 30-იანი წლებიდან დაწყებული, აღმოსავლეთ-დასავლეთის შეხვედრა არაბული რომანის ერთ-ერთი მთავარი თემა გახდა, რომელშიც ორი კულტურის შეხვედრის შედეგად გამოწვეული მთავარი გმირის კულტურული იდენტობის პრობლემა მწვავედ დაისვა. ტექსტებში გამოვლენილი ორი სივრცის აღმნიშვნელი კულტურული მარკერები ხაზს უსვამს ავტორთა ამბივალენტურ დამოკიდებულებას დასავლური ცივილიზაციის მიმართ, რომე-

ლიც, ერთი მხრივ, მტერი და დამპყრობელია, ხოლო, მეორე მხრივ, განათლების წყარო და თავისუფალი ცხოვრების სიმბოლო. ჩვენ მიერ განხილულ ტექსტებში მთავარი გმირის მიზანი ხდება აღმოსავლურ-დასავლური ფასეულობების ერთმანეთთან შეჯერება და იდენტობის კრიზისის დაძლევა, რომელიც ყოველთვის წარმატებით ვერ სრულდება. ტაჰა ჰუსეინის რომანის მთავარი გმირი ვერ ახერხებს იდენტობის კრიზისის გადალახვას, ის წყვეტს კავშირს აღმოსავლეთთან და დასავლეთში „იკარგება“. რომანში განვითარებული მეორე სიუჟეტური ხაზი, – მთხრობელის შემთხვევაში, – უფრო ზომიერია. თავფიკ ალ-ჰაქიმის გმირის შემთხვევაში კულტურული მენტალობის ცვლილებით „მე“ ხდება უფრო ტოლერანტული „სხვის“, „უცხოს“ მიმართ. იაჰია ჰაკკი „უმ ჰაშიმის კანდელში“ მთავარი გმირის განვითარების რთულ გზას გვიჩვენებს, რომელიც მეცნიერებისა და რელიგიის მშვიდობიანი მორიგებით სრულდება. აქ ნაჩვენებია აღმოსავლურ-დასავლურ ღირებულებათა მკვეთრი დაპირისპირება და კონფრონტაციის სულიერი მხარე. ზუ ნ-ნუნ აიუბის გმირს დასავლეთი „შთანთქავს“ და მისი კრიზისი დაუძლეველი რჩება. სუჰაილ იდრისი კულტურათა კონფრონტაციის სოციო-ფსიქოლოგიურ მხარეს წარმოაჩენს. ტრადიციულ აღმოსავლეთსა და თავისუფალ დასავლეთს შორის გავლილი რთული გზის ბოლოს მთავარი გმირი ტრანსფორმირებულია და მზად არის საკუთარ საზოგადოებაში სოციალური ნორმების შესაცვლელად. ატ-ტაიბ სალიჰი კულტურათა კონფრონტაციის პოლიტიკურ მხარეს წარმოაჩენს და ორ სიუჟეტურ ხაზს ავითარებს, რომელთაგან ერთი რადიკალურია, მეორე – ზომიერი. მუსტაფას შემთხვევაში ევროპასთან ურთიერთობა არის მასზე შურისძიების იარაღი კოლონიური პოლიტიკის გამო, ხოლო მთხრობელის შემთხვევაში – განათლების წყარო. განხილული რომანების მაგალითზე შესაძლებელია გამოვყოთ რამდენიმე მნიშვნელოვანი თავისებურება, რაც ახასიათებს აღმოსავლეთ-დასავლეთის თემატიკაზე შექმნილ მხატვრულ ნიმუშებს XX საუკუნის არაბული ლიტერატურაში:

1. აღმოსავლური და დასავლური კულტურული სივრცეები მკვეთრად არის გამიჯნული ნაწარმოებებში. მთავარი პერსონაჟის ამ სივრცეთა ზღვარზე, ორ კულტურულ ნიადაგზე დგომა აღბეჭდილია მერყეობით, სულიერი კრიზისით და ორ სივრცეს შორის განვლილი რთული გზებით. საბოლოოდ კულტურული მენტალობის ცვლილებით „მე“ ხდება უფრო ტოლერანტული „სხვის“ მიმართ და ერთგვარ ჰიბრიდულ იდენტობას იძენს, რომელიც აერთიანებს აღმოსავლურ-

დასავლურ ფასეულობებს. მიუხედავად იმისა, რომ წარმოდგენილი რომანები აღმოსავლური (არაბულ-ისლამური) და დასავლური (ევროპული) კულტურების ღია დაპირისპირებასა და კონფრონტაცი-აზეა აგებული და ამ შედარებითობის ფონზე ავტორთა მიერ ავტო-ქტონური კულტურის უპირატესობების ხაზგასმა ხდება, კულტურა-თა დიალოგის სივრცეში მოქცეული ექვსივე რომანის გმირი ორ სივ-რცეს შორის განვლილი რთული და დახლართული გზებით მაინც ჰიბრიდული კულტურული იდენტობის მატარებელი ხდება.

2. ლიტერატურულ ნაწარმოებთა ნარატივის ხაზი უწყვეტ კავ-შირშია წარსულთან, საკუთარ მემკვიდრეობასთან. მშობლიურ სივრ-ცესთან სრული წყვეტით გმირის იდენტობის კრიზისი დაუძლევე-ლია და ასეთ შემთხვევაში მწერალი მიმართავს მეორე სიუჟეტური ხაზის აგების სტრატეგიას, რომელიც პირველთან შედარებით ზომი-ერია და კულტურათა სინთეზისკენ იხრება.

3. ექვსივე ავტორი საკუთარი ცხოვრების გზით ადასტურებს ევროპული კულტურის გავლენის ქვეშ ყოფნას: ევროპული განათლე-ბა, სამსახურეობრივი კარიერა ევროპაში, აღმოსავლეთსა და დასავ-ლეთს შორის ხშირი მოგზაურობა, ბუნებრივია, მათ კულტურული ზეგავლენის ქვეშ აქცევს, რაც ქვეცნობიერად აისახება კიდევ მათ ნაწერებზე. სწორედ აქედან გამომდინარეობს, რომ სამეცნიერო კრი-ტიკა ასეთ ლიტერატურულ ნაშრომებს ზოგჯერ ავტობიოგრაფიულ ჟანრსაც მიაკუთვნებს ხოლმე.

4. ექვსივე რომანს ერთი ტიპის სცენარი აქვს – მთავარი გმირის სასწავლებლად წასვლა ევროპაში, რაც გმირს აძლევს საშუალებას, ერთმანეთს შეადაროს ორი სრულიად განსხვავებული კულტურა. რომანებში იკვეთება ის საერთო მარკერები, რომლებსაც ავტორები აღმოსავლური და დასავლური სივრცეების აღსანიშნავად იყენებენ: აღმოსავლეთი – ტრადიციული, სულიერი, პასიური, ღმერთს მინ-დობილი. დასავლეთი – თავისუფალი, მატერიალისტური, აქტიური, მეცნიერებისა და განათლების წყარო. აღმოსავლეთიდან დასავლეთ-ში მოგზაურობა აუცილებლად სასიყვარულო ისტორიას ეჯაჭვება. ამ ურთიერთობებში კაცი აღმოსავლელია და ქალი – დასავლელი, სიყ-ვარული კი მათი დიალოგის ენა. მართალია დიალოგი და მისი ენა მხარეებისთვის გაუგებრად რჩება, თუმცა ეს ურთიერთობა მათ პი-როვნებაზე წარუშლელ კვალს ტოვებს, მათ იდენტობას ცვლის და ხდება ის წარსული, რომელიც მათ მომავალს განსაზღვრავს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- ალ-ჰაქიმი, თ. (2015). ჩიტი აღმოსავლეთიდან (დ. გარდავაძე, თარგმ.).
ლიტერატურული პალიტრა, (5/6), 109-126.
- გარდავაძე, დ. (2016). წარსული – აწმყოსა და მომავლის ნაწილი. ზღვარზე
მყოფი ხმა (თავფიკ ალ-ჰაქიმის რომანის „ჩიტი აღმოსავლეთიდან“
მიხედვით). *წელიწდეული, თსუ ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა
ფაკულტეტის ჟურნალი*, (5/2014), 233-258.
- ჰაკვი, ი.ი. (2009). უმ ჰაშიმის კანდელი (დ. გარდავაძე, თარგმ.). *ახალი
თარგმანები: ლიტერატურული აღმანახი*, (7), 83-106.
- Allen, R. (1992). The Mature Arabic Novel outside Egypt. In M.M. Badawi (Ed.),
Modern Arabic Literature (pp.193-222). Cambridge University Press.
- Elad-Bouskila A. (1998). Shaping the cast of characters: The case of AL-Tayyib
Salih. *Journal of Arabic Literature*, (29/1), 59-84.
- El-Enany R. (2006). *Arab Representations of the Occident, East-West Encounters
in Arabic Fiction*. Routledge.
- Kudsieh S. (2003). Season of Migration to the North, (Be)longing, (Re)location, and
Gendered Geographies in Modern Arabic Travel Narratives. In I.E. Boer
(Ed.), *After Orientalism: Critical Entanglements, Productive Looks* (201-
217). Brill.
- Siddiq, M.(1978). The Process of Individuation in al-Tayyeb Salih’s Novel, *Journal
of Arabic Literature*, (9), 67-104.
- Wielandt R. (1981). The problem of Cultural Identity In The Writings of Al-
Tayyib Salih. In Wadad al-Qadi (Ed.), *Studia Arabica et Islamica,
Festschrift for IHSAN ABBAS On His Sixtieth Birthday* (pp. 487-515).
American University of Beirut.
- العراق: وزارة الثقافة و الفنون. الدكتور إبراهيم- حياته ومآثره. (1939). ذو النون أيوب
القاهرة: الهيئة العامة لقصور الثقافة. الحي اللاتيني. (2011). سهيل إدريس
تونس: دار الجنوب للنشر. موسم الهجرة الى الشمال. (1997). الطيب صالح
القاهرة: مكتبة الأسرة. طه. حسين. (1998). أديب

References:

- Al-Hakimi, T. (2015). Chitti aghmosavletidan [Avis ab Oriente]. (D. Gardavadze, targm.). Tbilisi: lit'eraturuli p'alit'ra, (5/6), 109-126.
- Allen, R. (1992). The Mature Arabic Novel outside Egypt. In M.M. Badawi (Ed.), *Modern Arabic Literature* (pp.193-222). Cambridge University Press.
- Elad-Bouskila A. (1998). Shaping the cast of characters: The case of AL-Tayyib Salih. *Journal of Arabic Literature*, (29/1), 59-84.
- El-Enany R. (2006). *Arab Representations of the Occident, East-West Encounters in Arabic Fiction*. Routledge.
- Gardavadze, D. (2016). Ts'arsuli – ats'mq'osa da momavlis nats'ili. Zghvarze mq'opi khma (tavpik' al-hakimis romanis „chit'i aghmosavletidan“ mikhedvit). [Praeteritum est pars praesentis et futuri. Vox in Edge (ex Novo Tawfiq al-Hakim Avis ab Oriente). ts'elits'deuli, tsu humanit'arul metsnierebata pak'ult'et'is zhurnali, (5/2014), 233-258.
- Hak'k'i, I.I. (2009). Um hashimis k'andeli. [Kandel of Umm Hashim]. (D. Gardavadze, targm.). Akhali targmanebi: lit'eraturuli almanakhi, (7), 83-106.
- Kudsieh S. (2003). Season of Migration to the North, (Be)longing, (Re)location, and Gendered Geographies in Modern Arabic Travel Narratives. In I.E. Boer (Ed.), *After Orientalism: Critical Entanglements, Productive Looks* (201-217). Brill.
- Siddiq, M.(1978). The Process of Individuation in al-Tayyeb Salih's Novel, *Journal of Arabic Literature*, (9), 67-104.
- Wielandt R. (1981). The problem of Cultural Identity In The Writings of Al-Tayyib Salih. In Wadad al-Qadi (Ed.), *Studia Arabica et Islamica, Festschrift for IHSAN ABBAS On His Sixtieth Birthday* (pp. 487-515). American University of Beirut.
- العراق: وزارة الثقافة و الفنون. الدكتور إبراهيم- حياته ومآثره. (1939). ذو النون أيوب
القاهرة: الهيئة العامة لقصور الثقافة. الحي اللاتيني. (2011). سهيل إدريس
تونس: دار الجنوب للنشر. موسم الهجرة الى الشمال. (1997). الطيب صالح
القاهرة: مكتبة الأسرة. طه. حسين. (1998). أديب